Projekt „Wielkopolski Ośrodek Ekonomii Społecznej" współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.
Działanie 7.2. Przeciwdziałanie wykluczeniu i wzmocnienie sektora ekonomii społecznej.
7.2.2 Wsparcie ekonomii społecznej.

Człowiek - najlepsza inwestycja

Analiza danych zastanych

Dobre praktyki w zakresie aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych

Spis treści

Wstęp 2
Formy aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych w Polsce 4
Warsztaty terapii zajęciowej 4
Aktywizacja bezrobotnych i poszukujących pracy 4
Zakłady pracy chronionej i zakłady aktywności zawodowej 5
Przykłady działalności – Wielkopolska 6
Przykłady działalności - Europa 9
Samhall 9
ConSol 14
Kreuznacher Diakonie 23
Produkty i usługi dla klientów indywidualnych 2424
Produkty i usługi dla firm 28
Zakwaterowanie i wyżywienie 31
Podsumowanie 32
Załącznik 1. 35

Wielką uwagę należy zwrócić, podobnie jak w przypadku innych pracowników, na fizyczne i psychologiczne warunki pracy osób upośledzonych, na sprawiedliwe wynagrodzenie, na możliwość awansu i na usuwanie różnego rodzaju przeszkód. Nie ukrywając, że chodzi tu o zadanie złożone i trudne, należałoby sobie jednak życzyć, aby właściwe pojmowanie pracy w znaczeniu podmiotowym prowadziło do takiej sytuacji, w której osoba upośledzona nie czułaby się pozostawiona na marginesie świata pracy lub uzależniona od społeczeństwa, lecz mogła egzystować jako pełnoprawny podmiot pracy, pożyteczny i szanowany ze względu na swą ludzką godność, powołany do wnoszenia wkładu w rozwój i dobro własnej rodziny i społeczeństwa, zgodnie ze swymi możliwościami.

Jan Paweł II
Encyklika „Laborem exercens"

Wstęp

Wyrównywanie szans oraz pełna integracja ze społeczeństwem stanowią cele polityki społecznej prowadzonej na rzecz osób niepełnosprawnych. Sposobem na osiągnięcie wskazanych dążeń jest rehabilitacja tych osób czyli zorganizowany system działania, którego celem jest przywrócenie osobom niepełnosprawnym możliwie pełnej sprawności w sensie fizycznym, psychicznym, społecznym i zawodowym.

Przedsiębiorstwami tworzonymi w celu zatrudniania osób z niepełnosprawnościami w celu dostarczania produktów i usług, na które jest popyt są tzw. **spółdzielnie socjalne**[1]. Pierwsze tego typu podmioty zostały utworzone w latach 70-tych XX wieku we Włoszech[2] dla osób z niepełnosprawnościami natury psychiatrycznej. Pracownikami byli pacjenci szpitala w Trieście (północno-wschodnie Włochy) zatrudnieni do sprzątania budynków administracji publicznej. W przeciągu lat 1973-1985 spółdzielnia zatrudniała 130 pracowników. W 1994 roku dochody wszystkich powstałych tam spółdzielni wzrosły do 5 milionów dolarów amerykańskich. Podmioty te zajmowały się wówczas nie tylko sprzątaniem, ale także prowadziły hotele, kawiarnie i restauracje, firmę transportową i remontowo-budowlaną[3]. W

[1] W literaturze zagranicznej pojawiają się określenia: „social firms" lub „affirmative businesses" oraz „worker cooperative", „social enterprise". W tym opracowaniu będziemy wymiennie używać określeń takich jak: spółdzielnie socjalne, przedsiębiorstwa społeczne, firmy socjalne, spółdzielnie pracownicze. Nie chodzi bowiem o określanie ich sytuacji własnościowej, a jedynie o przedstawienie funkcjonujących podmiotów gospodarczych i branż w jakich działają. Każde z tego typu przedsiębiorstw zostało powołane w celu wspierania rehabilitacji osób niepełnosprawnych i w tym artykule jest to podstawowym kryterium wyróżniania tych podmiotów.

[2] Richard Warner, James Mandiberg, *An Update on Affirmative Businesses or Social Firms for People With Mental Illness*, „Psychiatric Services", Vol. 57, No. 10, 2006, s. 1488.

[3] *Ibidem*.

2004 roku roczny dochód spółdzielni socjalnych działających w Trieście sięgnął 14 milionów dolarów. Niektóre podmioty zostały powołane przez organizacje pozarządowe. Ostatecznie wszystkie prace dotyczące sprzątania budynków administracji publicznej i ulic w Trieście są zlecane i zakontraktowane spółdzielniom socjalnym zatrudniającym osoby niepełnosprawne[4].

Według wypracowanego modelu podmiotów gospodarczych tego typu, osoby niepełnosprawne lub będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy miały stanowić ponad 33% kadry. Pracownicy powinni otrzymywać płace zgodne ze stawkami rynkowymi, a przedsiębiorstwom nie przysługiwało żadne dofinansowanie ze strony władz lokalnych lub państwa. O sukcesie pojedynczego przedsiębiorstwa społecznego

decydowało dostrzeżenie i wykorzystanie odpowiedniej niszy rynkowej, wykonywanie produktów wymagających dużego nakładu pracy, skierowanie ofert do firm, a wszystko to łączyć się miało z działaniami terapeutycznymi. We wspomnianych wyżej spółdzielniach socjalnych z Triestu osoby z niepełnosprawnościami stanowią 50% składu. Tego typu firmy działają także w Rzymie (30 spółdzielni socjalnych zatrudniających 450 pracowników, z których ponad połowa to osoby niepełnosprawne), to głównie pralnie i drukarnie. W Turynie spółdzielnie socjalne zajmują się głównie ogrodnictwem i cateringiem. Działalność tego typu przedsiębiorstw we Włoszech opiera się w znacznej mierze (90% zleceń) na zleceniach z sektora publicznego (urzędy, szpitale, stacje straży pożarnej)[5].

Wyniki przeprowadzonych w 1999 roku ogólnoeuropejskich badań wskazywały, że w Europie funkcjonowało 2 tys. spółdzielni socjalnych zatrudniających 47 tys. pracowników, w tym osoby z niepełnosprawnościami stanowiły od 40% do 50% kadry[6]. O rozwoju tego typu podmiotów gospodarczych świadczą wyniki badań przeprowadzonych w 2005 roku[7], według których w Europie istniało wówczas już 8 tys. przedsiębiorstw tego typu, zatrudniających 80 tys. pracowników, w tym 30 tys. osób z niepełnosprawnościami intelektualnymi lub fizycznymi.

Przedsiębiorstwa społeczne zajmują się najczęściej działalnością taką jak: usługi sprzątania i czyszczenia, pralnie, rękodzieło, produkcja drewnianych zabawek, mebli, uprawa zdrowej żywności, gdzie nie używa się maszyn i nawozów sztucznych, myjnie samochodowe, czy punkty naprawy rowerów lub skuterów[8].

[4] Richard Warner, James Mandiberg, *op.cit*. s. 1489.
[5] *Ibidem*.
[6] Schwartz G, Higgins G: Marienthal, *The Social Firms Network*. Redhill, Surrey, UK, Netherne Printing Services and Social Firms UK, 1999. Za: Richard Warner, James Mandiberg, *op.cit.* s. 1489.
[7] Seyfried E, Ziomas D, Pathways *to social integration for people with mental health problems: the establishment of social co-operatives (Greece). Peer Review in the Field of Social Inclusion Policies*. Za: Richard Warner, James Mandiberg, op.cit. 1489.
[8] Por. Richard Warner, James Mandiberg, op.cit. s. 1491

Zalety funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych dostrzegły inne społeczeństwa europejskie, m.in. Szwedzi, Szwajcarzy, Niemcy, Brytyjczycy. W Wielkiej Brytanii od 2009 roku realizowany jest narodowy program wizytowania przedsiębiorstw socjalnych[9]. Jego celem jest wspieranie nowo powstałych i już działających PES poprzez wprowadzanie nowych narzędzi i sposobów zarządzania, które umożliwiają im osiąganie lepszych wyników ekonomicznych, a przez to w wymierny sposób udowadniają swoją wartość nie tylko społeczną, ale i ekonomiczną wewnętrznym i zewnętrznym interesariuszom.

Formy aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych w Polsce

Warsztaty terapii zajęciowej

Zgodnie z ustawą *o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych* warsztaty terapii zajęciowej (WTZ) stanowią obok turnusów rehabilitacyjnych jedną z podstawowych form aktywności wspomagającej proces rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych[10].

Celem warsztatów jest aktywne wspomaganie procesu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych niezdolnych do podjęcia pracy poprzez stworzenie im możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia[11]. W dążeniu do osiągnięcia tego celu stosuje się techniki terapii zajęciowej, które umożliwiają rozwinięcie:

- „umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej;
- psychofizycznych sprawności oraz podstawowych i specjalistycznych umiejętności zawodowych, umożliwiających uczestnictwo w szkoleniu zawodowym albo podjęcie pracy"[12].

Koszty utworzenia, działalności i wynikające ze zwiększenia liczby uczestników warsztatu są współfinansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz ze środków samorządu powiatowego, lub innych źródeł.

Aktywizacja bezrobotnych i poszukujących pracy

Osoby niepełnosprawne, które są zarejestrowane w powiatowym urzędzie pracy jako bezrobotne lub poszukujące pracy mają prawo korzystać z usług[13] lub instrumentów rynku pracy[14] na zasadach określonych w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. *o promocji*

[9] www.socialfirms.co.uk/faq.
[10] Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. 2011 nr 127 poz. 721), art. 10.
[11] Dz.U. 2011 nr 127 poz. 721; art. 10a, ust. 1.
[12] Dz.U. 2011 nr 127 poz. 721; art. 10a, ust. 2.
[13] Dz.U. 2004 Nr 99 poz. 1001, art. 34.
[14] Dz.U. 2004 Nr 99 poz. 1001, art. 44.

zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Warto jednak zaznaczyć, że w przypadku osób niepełnosprawnych zarejestrowanych jako bezrobotne wydatki na instrumenty lub usługi rynku pracy pokrywane są ze środków Funduszu Pracy. Natomiast jeśli osoba korzystająca z instrumentów i usług rynku pracy jest zarejestrowana jako poszukująca pracy niepozostająca w zatrudnieniu – wydatki pokrywane są z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych.

Zakłady pracy chronionej i zakłady aktywności zawodowej

Uzyskanie statusu **zakładu pracy chronionej** wymaga, poza wystąpieniem pracodawcy z wnioskiem o przyznanie statusu pracodawcy prowadzącego zakład pracy chronionej, spełnienia kilku warunków (z pewnymi wyjątkami[15]). Po pierwsze taki zakład pracy musi zatrudniać co najmniej 25 pracowników (w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy – pełny etat). Po drugie – wskaźnik zatrudnienia wynosi co najmniej 50% pracowników (a w tym co najmniej 20% ogółu zatrudnionych stanowią osoby, których stopień niepełnosprawności jest znaczny lub umiarkowany lub wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych wynosi 30%, ale osoby te są niewidome, psychicznie chore lub niepełnosprawne intelektualnie, a ich stopień niepełnosprawności również jest znaczny lub umiarkowany. Po trzecie obiekty i pomieszczenia użytkowane przez zakład pracy muszą odpowiadać przepisom i zasadom bezpieczeństwa i higieny pracy, a także muszą uwzględniać potrzeby osób niepełnosprawnych w zakresie przystosowania stanowisk pracy, pomieszczeń higienicznosanitarnych i ciągów komunikacyjnych oraz spełniać wymagania dostępności do nich. Zapewniona musi być także doraźna i specjalistyczna opieka medyczna, poradnictwo i usługi rehabilitacyjne.

Jedną z form wsparcia pracodawców prowadzących ZPCh jest możliwość uzyskania dofinansowania w wysokości do 50% oprocentowania zaciągniętych kredytów bankowych pod warunkiem wykorzystania tych kredytów na cele związane z rehabilitacją zawodową i społeczną osób niepełnosprawnych. Jeśli natomiast chodzi o zwrot kosztów np. budowy lub rozbudowy obiektów i pomieszczeń zakładu, związanych z transportem lub administracyjnych tu obwarowania są większe, dotyczą bowiem jedynie kosztów dodatkowych wynikających z zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Zwrot może otrzymać tylko pracodawca prowadzący zakład pracy chronionej, u którego wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych wynosi co najmniej 50%.

Zgodnie z ustawą *o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych* jednostka samorządu terytorialnego lub organizacja, której statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych mogą utworzyć wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo jednostkę i uzyskać dla tej jednostki status **zakładu**

[15] Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, art. 30.

aktywności zawodowej[16]. W tym przypadku również konieczne jest spełnienie określonych warunków. Jednym z nich jest wymóg, że co najmniej 70% ogółu osób zatrudnionych w tej jednostce stanowią osoby niepełnosprawne, w szczególności osoby o znaczym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną, skierowane do pracy przez powiatowe urzędy pracy , w tym osób w stosunku do których rada programowa zajęła stanowisko uzasadniające podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej. Zakład aktywności zawodowej musi też spełniać warunki wymienione w przypadku ZPCh.

Za najistotniejszą z ekonomicznego punktu widzenia barierę rozwoju podmiotów tego typu, a przy okazji rehabilitacji nie tylko indywidualnej, ale także społecznej osób niepełnosprawnych jest zapis ustawowy mówiący o tym, że ZAZ muszą wszystkie uzyskane dochody przeznaczać na zakładowy fundusz aktywności[17]. Fundusz ten jest zasilany przez ZAZ także wartością środków uzyskanych z tytułu zwolnień podatkowych.

Przykłady działalności – Wielkopolska

W 2011 roku Wielkopolski Ośrodek Ekonomii Społecznej z siedzibą w Poznaniu opracował „Atlas Ekonomii Społecznej" w którym zaprezentowano kilkadziesiąt podmiotów, których głównym celem jest działanie na rzecz integracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które realizują swoje ustawowe lub statutowe zadania poprzez uczestnictwo w rynku. W większości przypadków podmioty ekonomii społecznej (PES) prowadzą działalność związaną z rękodziełem, krawiectwem lub metaloplastyką. Warto na pewno przytoczyć kilka przykładów WTZ, ZAZ, PES, które mogą stać się przykładem również dla nowopowstających podmiotów tego typu.

Zakładem aktywności zawodowej, który dysponuje szerokim wachlarzem usług jest ZAZ „Promyk" w Żerkowie, w powiecie jarocińskim. Zakład zatrudnia 47 niepełnosprawnych pracowników obsługujących 5 działów – pralnię, poligrafię, rękodzieło, wypożyczalnię rowerów turystycznych i kajaków oraz usługi pielęgnacji terenów zielonych.

W powiecie kaliskim, w miejscowości Lisków działa natomiast ZAZ „Swoboda", który zatrudnia 25 osób[18] i wyspecjalizował się w szeroko pojętej działalności ogrodniczej. Zakład pielęgnuje nie tylko tereny zielone na zlecenie gminy Lisków i gmin ościennych, ale także świadczy te usług dla firm i osób prywatnych. Pracownia ogrodnicza specjalizuje się w projektowaniu ogrodów, sadzeniu roślin, zakładaniu boisk sportowych i prowadzeniu szkółki leśnej. Natomiast dział stolarski zajmuje się produkcją drewnianych altanek, płotków i pergol

[16] *Ibidem*, art. 29.
[17] *Ibidem*, art. 29, ust. 1, pkt 3.
[18] Według danych z 2010 roku; za *Atlas ekonomii społecznej*, WOES, 2011, s.37.

oraz budek i karmników dla ptaków. W ramach dalszej specjalizacji ZAZ „Swoboda" od niedawna świadczy usługę stałej i okazjonalnej opieki nad grobami.

W zakładzie aktywności zawodowej w Koźminie Wielkopolskim (powiat krotoszyński) stworzono 30 miejsc pracy. ZAZ dysponuje 5 pracowniami: poligrafii, ceramiki, kooperacji, stolarsko-ślusarski i ogrodnictwa. Dział kooperacji zajmuje się głównie realizacją zleceń dotyczących montażu lub konfekcjonowania. Warsztat stolarsko-ślusarski specjalizuje się w wykonywaniu mebli ogrodowych, opraw obrazów i dekoracji drewnianych oraz dorabianiu kluczy. Produkty ceramiczne wykonywane w ZAZ to głównie: ozdobne wazony, donice, dekoracje i naczynia ceramiczne. Należy jednak przede wszystkim zaznaczyć, że Zakład jest otwarty na nowe wyzwania i nowe możliwości. Wskazuje na to fakt, że planuje rozszerzyć dystrybucję swojej unikatowej ceramiki, zakładając sklep internetowy. Innym dowodem są plany dotyczące zajęcia się renowacją mebli zabytkowych i produkcją bębnów, które będą oferowane również w Internecie.

Zakładem aktywności zawodowej, którego usługi są chętnie zamawiane jest ZAZ w Książenicach w powiecie ostrzeszowskim. Poza rękodzielnictwem Zakład dysponuje pralnią wyposażoną w profesjonalny sprzęt, która wykonuje kompleksowe usługi pralnicze i magiel wraz z odbiorem i dowozem prania. Jak czytamy w „Atlasie": *Z jej usług chętnie korzystają zarówno hotele, apteki, zakłady opieki zdrowotnej, gabinety stomatologiczne, pogotowie ratunkowe, restauracje, masarnie, straż pożarna i policja*[19]. Szeroki jest także zakres działalności działu zajmującego się podwykonawstwem, jest to m.in.: składanie i pakowanie różnorodnych elementów np. meblarskich, mydeł, wkrętów, długopisów czy wyrobów kartonowych, pakowanie materiałów sypkich i granulowanych.

Aż 59 osób niepełnosprawnych z terenu powiatu słupeckiego znalazło zatrudnienie w ZAZ w Słupcy, który specjalizuje się przede wszystkim w kowalstwie artystycznym i metaloplastyce. Działalność dotyczy głównie konfekcjonowania i montażu artykułów z metalu i tworzyw sztucznych. ZAZ świadczy też usługi gastronomiczne, w ramach których *oferuje swoim klientom organizację i obsługę bankietów, przyjęć, styp, uroczystości rodzinnych i plenerowych, pełen catering wraz z obsługą oraz wynajem sali konferencyjnej*[20].

Prowadzona przez osoby niepełnosprawne spółdzielnia socjalna „UI" z Wrześni oferuje również różnego rodzaju usługi. Poza wskazanymi wcześniej montowaniem i konfekcjonowaniem, „UI" zajmuje się również dystrybucją materiałów promocyjnych i outsourcingiem pracowników. Do tego, jak czytamy w „Atlasie": *Spółdzielnia specjalizuje się w profesjonalnym praniu dywanów, wykładzin, tapicerki samochodowej i meblowej, impregnacji, wywabianiu trudnych plam, usuwaniu roztoczy i alergenów*.

Warto zwrócić uwagę również na działalności spółdzielni socjalnej „Kuba-Bart" z Leszna, której oferta obejmuje usługi remontowo-budowlane i wykończeniowe, produkcję

[19] *Atlas ekonomii społecznej*... s. 69.
[20] *Ibidem*, s. 79.

mebli na wymiar oraz usługi mechanika samochodowego, blacharza i lakiernika, a nawet usługi z zakresu wiercenia studni. Należy jednak zaznaczyć, że spółdzielnia nie zatrudnia tylko osób niepełnosprawnych, ale także długotrwale bezrobotne i leczące się z uzależnień.

Zatrudniający 72 osoby niepełnosprawne ZAZ w Pile jest największy w Polsce, choć jego działalność obejmuje tylko 3 działy: porządkowo-ogrodniczy, krawiecki oraz montażu i opakowań. Wspomnimy tu o tym ostatnim ponieważ w zakres prac wykonywanych przez ten dział wpisuje się: zarabianie kabli elektrycznych, etykietowanie artykułów, naklejanie kodów i hologramów, foliowanie produktów, introligatorstwo z materiałów powierzonych, wykonywanie ekologicznych toreb papierowych, opakowań i kartonów z tektury oraz konfekcjonowanie i pakowanie artykułów, w tym konfekcjonowanie suchych produktów spożywczych.

Powyższe przykłady wskazują na możliwości uczestniczenia PES w życiu gospodarczym na równych zasadach. Należy przy tym uwzględnić dodatkowe korzyści płynące z funkcjonowania na otwartym rynku dóbr i usług. Pierwszą z nich jest świadomość, że praca i jej wytwory/efekty są ważne społecznie i gospodarczo, a nie są tylko sposobem na zagospodarowanie czasu. Równie istotny jest proces integracji społecznej poprzez powszechniejsze uczestnictwo w życiu społeczno-gospodarczym, dzięki zleceniom płynącym nie tylko z instytucji publicznych, ale także firm i klientów indywidualnych. Zasadne wydaje się pogłębienie badań i rozpoznanie, czy fakt otrzymywania wynagrodzenia, które byłoby w całości do dyspozycji osób, które na nie zapracowały (o ile nie ma przeszkód natury intelektualnej) nie odniósł by jeszcze bardziej korzystnego skutku rehabilitacyjnego. Ułatwienie osobom niepełnosprawnym uczestniczenia w życiu gospodarczym poprzez umożliwienie prowadzenia działalności gospodarczej w oparciu o zasady gospodarki społecznej stanowić może lepsze rozwiązanie niż istnienie jedynie zakładów pracy chronionej, ponieważ poszerza liczbę miejsc pracy w branżach i dziedzinach, na które jest popyt. Podmiot taki również z definicji spełnia wymogi dotyczące przystosowania miejsca pracy do potrzeb osób niepełnosprawnych, więc w momencie powstania nie generuje dodatkowych kosztów jakie wiążą się z przystosowywaniem miejsca pracy w przedsiębiorstwie, które do tej pory osób takich nie zatrudniało. Inną korzyścią jest możliwość samofinansowania się w większym stopniu niż jest to realizowane obecnie, a to oznacza oszczędności i możliwość przesunięcia ich na inne działania rehabilitacyjne lub tworzenie kolejnych miejsc pracy.

Przykłady działalności - Europa

Samhall

Ważne jest co ludzie mogą robić, a nie czego nie mogą[21].

Analizując formy aktywizacji zawodowej i reintegracji społecznej osób niepełnosprawnych należy zwrócić uwagę na firmę Samhall ze Szwecji, której celem jest zapewnienie osobom niepełnosprawnym pracy sprzyjającej ich osobistemu rozwojowi. Samhall to firma państwowa działająca w następujących branżach: produkcja, montaż, pakowanie, magazynowanie i logistyka, ochrona, sprzątanie oraz świadczenie usług dla osób starszych. Jak wynika z informacji na stronie internetowej tej firmy, w 2011 roku zatrudniała ona 20 tysięcy osób w 250 miejscowościach na terenie całej Szwecji. Roczny obrót firmy szacuje się na 7 mld szwedzkich koron.

Samhall istnieje od 1980 roku i stanowić miała odpowiedź na nieefektywność działalności zakładów pracy chronionej i agencji pracy. Firma przejęła 370 już wyposażonych przez JST lub władze państwowe zakładów pracy. Utworzenie Samhall stanowiło również rozwiązanie umożliwiające zwiększenie odpowiedzialności państwa za efekty działania na rzecz osób niepełnosprawnych, a także poprawę sytuacji finansowej podmiotu wspierającego osoby niepełnosprawne. Taka forma działalności umożliwić miała bardziej sprawiedliwy podział środków i zwiększenie możliwości zatrudnienia na terenie całej Szwecji. Początkowo firma zatrudniała 27 tys. osób, w tym 21,4 tys. z niepełnosprawnościami różnego typu. Najwięcej niepełnosprawnych osób pracowało w Samhall w 1990 roku (30,4 tys.). W 1980 pełnosprawnych pracowników było 5,4 tys., obecnie już tylko 1,8.

Docelowo Samhall ma pełnić funkcję pierwszego miejsca pracy, w którym niepełnosprawni zdobywają umiejętności i doświadczenie zawodowe. Priorytetem dla tej formy jest skierowanie zatrudnionych w niej osób na otwarty rynek pracy. Początkowo zatrudnia się osoby niepełnosprawne w oparciu o umowę na czas określony i deleguje do zadań zlecanych przez odpowiednik polskich służb zatrudnienia. Wprowadzenie niepełnosprawnego na otwarty rynek pracy odbywa się w drugim etapie. Efekty osiągnięte w tym etapie decydują o rozpoczęciu etapu trzeciego, w którym uczestniczą osoby na tyle

[21] http://www.samhall.se/Om-Samhall/Fragor-och-Svar/Chefen-undercover/Filmen-visar-en-positiv-bild-av-foretaget-Ar-alla-deltagare-sa-arbetsfora-och-fungerar-alla-arbetsplatser-sa-till-synes-smidigt/

niepełnosprawne, że nie są w stanie pracować poza Samhall. Taki model prowadzenia firmy umożliwia aktywizację zawodową i reintegrację lub integrację społeczną osób niepełnosprawnych w różnym stopniu. Od rozpoczęcia działalności firmy do 2010 roku ok. 25 tys. osób niepełnosprawnych, które pracowały w Samhall znalazło zatrudnienie u innych pracodawców.

W pierwszym dziesięcioleciu działalności Samhall oferowało głównie różnego rodzaju formy pracy produkcyjnej, co wynikało z wyżej wspomnianego faktu przejęcia 370 zakładów produkcyjnych. Całe przedsięwzięcie, jakim było utworzenie ogólnokrajowego przedsiębiorstwa w latach 1980 – 1990 ewoluowało z działających w małej skali firm, o małej sile wynikającej z ich rozproszenia, do liczącego się na rynku eksportera w branży meblarskiej i w produkcji elementów telekomunikacyjnych. W 1990 roku rozpoczęto działania restrukturyzacyjne, co wiązało się z ograniczeniem działalności produkcyjnej i sukcesywną reorientacją w kierunku sektora usług. W celu ułatwienia zmian w strukturze i zakresie działalności przedsiębiorstwa w 1992 Samhall stało się państwową spółką z regionalnymi oddziałami, a od 2002 działa jako jedna scentralizowana państwowa spółka akcyjna.

Warto zwrócić uwagę na wskazane przez rząd zadanie firmy, którym jest produkcja dóbr i świadczenie usług, na które jest popyt i zapewnienie osobom niepełnosprawnym pracy ważnej/znaczącej (*meaningful*) i rozwijającej. Praca ważna/znacząca oznacza, że praca wykonywana przez osoby niepełnosprawne ma – poza znaczeniem rehabilitacyjnym – również wartość rynkową.

Co roku Samhall stawia sobie za cel:

- Utrzymanie stałej liczby pracowników niepełnosprawnych;
- Skierowanie stałego odsetka pracowników (5%) do zatrudnienia na otwartym rynku pracy;
- Rekrutację pracowników spośród osób niepełnosprawnych z określonych kategorii, w tym co najmniej 40% osób zatrudnianych przez Samhall w ciągu roku to osoby z niepełnosprawnością intelektualną, zaburzeniami psychicznymi lub niepełnosprawnościami w kilku obszarach;
- Osiągnięcie stabilności finansowej.

Oferta Samhall jest bardzo szeroka. Działalność firmy zawiera się w sferze outsourcingowej. Szerokie pole działania wspierającego działalność główną współpracujących z Samhall podmiotów gospodarczych wynika z dążenia do minimalizacji stopnia skomplikowania działań niezbędnych do wykonania określonego zadania. Dzięki temu przeszkolenie pracowników jest stosunkowo proste, a zadania jakie muszą wykonywać są dzielone między kilka osób. Firma zapewnia klientom nie tylko zespoły pracowników do wykonania pracy, ale także osoby nadzorujące pracę tych zespołów.

Nie dziwi fakt, że przedsiębiorstwo państwowe, jakim jest Samhall, w kraju o tradycjach państwa opiekuńczego, świadczy usługi komunalne, takie jak: utrzymanie zieleni i budynków instytucji publicznych (szkoły, komenda policji w Sztokholmie). Z usług sprzątania korzystają także przedsiębiorstwa prywatne (usługi porządkowe) oraz centra handlowe i sklepy. Wykonywaniem tego typu usług trudni się niemal 6 tys. pracowników Samhall. Firma Samhall oferuje również usługi pralnicze skierowane głównie do przedsiębiorstw, które z usług takich muszą często korzystać. Oferta dotyczy zatem prania dywanów, zasłon, odzieży roboczej, uniformów oraz bielizny hotelowej. Samhall ma w swojej ofercie również usługi na rzecz obywateli (opieka nad osobami starszymi, w zakresie nieobejmującym usług pielęgniarskich). W zakres usług wchodzi: sprzątanie, pranie, zakupy, dostawy gotowych do spożycia posiłków. Usługa ta jest kierowana zarówno do odbiorców indywidualnych, jak i gmin oraz firm prywatnych (szpitale, domy spokojnej starości itp.). Odbiorcami usług Samhall w zakresie sprzątania są też przedszkola i szkoły. Na stronie internetowej Samhall czytamy, że firma dba również o to, by zapobiegać alergii u dzieci przy zachowaniu świadomości ekologicznej. Firma oferuje również utrzymanie placów zabaw, usuwanie graffiti, konserwację techniczną urządzeń. Inną gałęzią działalności omawianej firmy jest świadczenie usług w zakresie zbliżonym do merchandisingu, choć dotyczącym całej oferty sklepów i centrów handlowych. Pracownicy Samhall dbają o estetykę prezentacji towarów. Odbiorcami tego typu usług są firmy z branży odzieżowej, spożywczej czy drukarskiej[22]. W swojej ofercie dla sektora handlowego Samhall proponuje również outsourcing w zakresie rozładunku towarów, transportu i dostaw. Samhall, idąc z duchem czasu wszedł również na rynek e-commerce i oferuje usługi w zakresie tworzenia narzędzi i infrastruktury pod działalność sklepów internetowych. Warto wskazać ponadto na działalność Samhall w zakresie prac administracyjno-biurowych. Administracja państwowa korzysta z usług Samhall w przypadku rejestrowania interesantów chcących zarejestrować samochód lub wyrobić sobie paszport.

Samhall zajmuje się nie tylko świadczeniem usług, ale także działa w sektorze przemysłowym. Działalność Samhall opiera się na parkach przemysłowych[23], ale istnieje też możliwość wdrożenia pracowników Samhall w zespół roboczy klienta. To ostatnie rozwiązanie jest wręcz preferowane ze względu na lepsze efekty integracyjne i rehabilitacyjne osób, które pracują ramię w ramię z innymi osobami i są dostrzegane przez

[22] Podczas trwającej od 2001 roku współpracy Samhall z InkClub polegającej na przyjmowaniu zamówień i realizacji dostaw atramentów do drukarek liczba pracowników Samhall realizujących zamówienia skierowane do InkClub wzrosła z 1 do 71.

[23] Parki przemysłowe to, w założeniu, miejsca tworzone w celu umożliwienia rozwoju gospodarczego, w których skupiona jest działalność biurowa i przemysł lekki. Parki przemysłowe powinny być zlokalizowane w takich miejscach by możliwy był do nich dojazd różnymi środkami transportu. Utworzenie parku ogranicza koszty prowadzenia działalności gospodarczej w danej branży (odpowiadającej wyposażeniu parku), a także dzięki kompleksowości obsługi umożliwia zintegrowanie działań w jednym miejscu; za: http://en.wikipedia.org/wiki/Industrial_park.

resztę społeczeństwa. Warto wskazać przede wszystkim na działalność produkcyjną w zakresie wytwarzania produktów mechanicznych, w tym wnętrz samochodów usługowych (np. karawany) wyposażonych w odpowiednie systemy wentylacyjne, stojaki, półki. Parki maszynowe umożliwiają kompleksową obróbkę i łączenie materiałów. Samhall jest również producentem formowanych wtryskowo plastikowych elementów i produktów dostarczanych do klientów z różnych branż na terenie całej Szwecji. Należy zaznaczyć, że Samhall opatentowała dozownik mydła i innych płynów, który również produkuje. Firma Samhall oferuje ponadto usługi w zakresie montażu elementów dla firm z branży motoryzacyjnej (Volvo).

Kolejnym dowodem na wszechstronność Samhall jest jej współpraca w zakresie:

- Elektroniki – wykonywanie powierzchni i otworów montażowych płytek drukowanych i ich montaż;
- Okablowania – produkcja i testowanie kabli;
- Światłowodów – produkcja światłowodów i złączy światłowodowych.

Samhall uczestniczy również w procesie produkcji leków i wyrobów medycznych, współpracując z firmą AstraTech, która opracowuje, produkuje i wprowadza na rynek implanty stomatologiczne oraz zaawansowane urządzenia medyczne. Zdaniem kierownika produkcji firmy AstraTech pracownicy Samhall doskonale sprawdzają się w wykonywaniu pracy, która wymaga wysokiej jakości wykonania, ale przy tym jest monotonna i długotrwała. Podobnie uważa prezes firmy SweProd, podkreślając, że przewagą pracowników Samhall jest umiejętność wykonywania zadań prostszych, które pracownicy SweProd uznawali za nudne, a zatem wykonywali je mniej efektywnie.

W swojej strategii biznesowej Samhall dąży do długoterminowej współpracy, dlatego zwraca uwagę na dostosowanie oferowanych rozwiązań do potrzeb klienta. Takie działania powodują obopólną korzyść, ponieważ dają stabilność finansową zleceniobiorcy oraz możliwość poszerzenia skali działalności i możliwości rozwojowych zleceniodawcy. Zarząd Samhall dba również o przestrzeganie standardów jakości (m.in. ISO 9000, 14000). Dzięki temu klienci firmy mogą być spokojni o jakość realizowanych zleceń.

Dla działalności firmy i jej sukcesu rynkowego istotna jest elastyczność reagowania na potrzeby klientów. Jednym z elementów tego dopasowania jest elastyczny model płatności, w którym klient może wskazać czy chce płacić za godzinę pracy, czy za jednostkę produkcji. Elastyczność wiąże się również z możliwością świadczenia pracy w pomieszczeniach Samhall (o ile to potrzebne i możliwe) albo bezpośrednio u zleceniodawcy.

Do zalet Samhall można zaliczyć połączenie działalności na zasadach rynkowych z rehabilitacją społeczną i zawodową osób niepełnosprawnych. Jako firma państwowa działająca na terenie całego kraju ma znaczącą siłę rynkową i szeroką ofertę zatrudnienia, co

w znacznej mierze niweluje różnice między regionalnymi rynkami pracy. Skala umożliwia realizację założeń sprawiedliwości społecznej w wyższym stopniu niż w sytuacji, gdyby działalność ograniczała się tylko do jednego lub kilku regionów. Procesy restrukturyzacyjne mają zapobiegać niekorzystnym zjawiskom wynikającym z faktu, że Samhall jest spółką państwową tj.: skostnienie organizacyjne i w zakresie oferty, brak elastyczności, nieefektywność firm państwowych. Zjawiskom tym mają zapobiegać również założone cele zorientowane zarówno na osiąganie wyników ekonomicznych, jak i integrację zawodową i społeczną. Wyżej wskazane przykłady działalności Samhall mogą dowodzić, że firma ta potrafi dopasować się do zmieniających się warunków ekonomicznych.

Istnienie Samhall generuje jednak pewnego rodzaju zagrożenia wynikające z faktu monopolizacji działań na rzecz rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych. Brak alternatywnych działań wspieranych przez państwo ogranicza możliwości weryfikacji, na ile działania Samhall są efektywne w zestawieniu z potencjalnymi alternatywnymi rozwiązaniami. Szacuje się, że 400 mln euro państwowych nakładów na Samhall można by zredukować dzięki innym systemom wsparcia i programom rehabilitacji osób niepełnosprawnych[24].

[24] Jochen Bösel, *Bericht zum schwedischen Modell Samhall*, Gesellschaft für innovative, Beschäftigungsförderung mbH, luty 2011, s. 10.

ConSol

ConSol

Wesprzyj instytucję społeczną poprzez zakup wysokiej jakości produktów!

Wśród przykładów przedsiębiorstw zatrudniających osoby niepełnosprawne warto wskazać również na firmę ConSol z siedzibą w mieście Zug, 30 km od Zurychu. ConSol działa od 1999 roku i początkowo była organizacją non-profit, wspieraną przez miejscowe władze lokalne. Jako organizacja prospołeczna ConSol zajmuje się tworzeniem miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych fizycznie i psychicznie. Prowadząc również działalność gospodarczą, podmiot ten pozyskuje środki, dzięki którym w znacznej mierze finansuje się samodzielnie. ConSol orientuje swoją działalność na potrzeby klientów, którzy oczekują profesjonalnych usług i dobrych produktów. W celu ich dostarczenia ConSol prowadzi także szkolenia umożliwiające zdobycie kwalifikacji w określonym zakresie.

ConSol prowadzi pięć przedsiębiorstw o zróżnicowanym charakterze działalności:

- ConSol Glas - ConSol Szkło
- ConSol Papier - ConSol Papier
- ConSol Office - ConSol Biuro
- ConSol Bistro - ConSol Bistro
- ConSol Textil - ConSol Szwalnia i Pralnia

ConSol Glas

W ConSol Szkło pracuje 20 osób, które zajmują się wytwarzaniem produktów ze szkła, które pochodzą z przetwarzania szkła jako surowca wtórnego. Wytwarzane przedmioty mogą stanowić zarówno produkty codziennego użytku, takie jak szklanki, miski czy świeczniki, jak i oryginalne nietypowe prezenty, jak np. szklane lampy z butelek lub słoików. Firmie można zlecić ozdobienie produktów w dowolny wzór, oznakować je firmowym logo czy zamieścić na nich napis.

Warto zwrócić uwagę na proces produkcji. Jak wspomniano, produkty wytwarzane są dzięki recyklingowi szkła. Proces nie jest zautomatyzowany. Produkcja odbywa się ręcznie przy wykorzystaniu narzędzi ręcznych i maszyn takich jak np. szlifierka do szkła. Poszczególne etapy produkcji są następujące:

1. Butelki i słoiki są przekazywane z punktów skupu, zbiórki, restauracji itp., a następnie dostarczane do warsztatu. Szczególnie cenne są butelki o nietypowych kształtach.

2. Dostarczone produkty szklane są myte i oczyszczane z etykiet.

3. Butelki są ucinane, a ostre brzegi szlifowane.

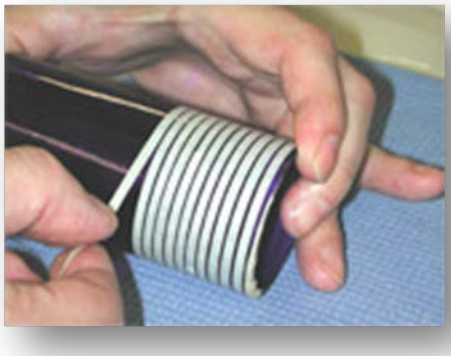
Biuro Projektu:
ul. Chłapowskiego 15/1,
61-504 Poznań,
tel/fax. 61 887 11 66,
www.woes.pl

Filia Konin:
Aleje I Maja 9,
62-510 Konin,
tel/fax. 63 246 31 85,
www.woes.pl

4. Brzeg uciętej butelki, a także wewnętrzne i zewnętrzne krawędzie, są wstępnie szlifowane ręcznie, a następnie mechanicznie szlifowane kolejny raz i polerowane.

5. W celu stworzenia szklanek, wazonów czy lamp o niepowtarzalnym wzornictwie pokrywa się je specjalną taśmą lub klejem.

6. Następnie produkty poddaje się procesowi piaskowania i szlifowania w celu uzyskania odpowiedniego wzoru.

7. Ostatecznie produkty są pakowane i wysyłane do klienta.

ConSol Papier

ConSol Papier wytwarza produkty papiernicze takie jak papeteria firmowa, kalendarze, kartki okolicznościowe, notesy, albumy, księgi gości itp. W tej gałęzi działalności ConSol pracuje 15 osób. ConSol Papier oferuje również doradztwo w zakresie kolorystyki i czcionek. Możliwa jest realizacja „bardzo zindywidualizowanych życzeń i pomysłów"[25].

Proces produkcji również odbywa się przy zastosowaniu surowców wtórnych. Jego przebieg jest następujący:

1. Do produkcji stosowane są tylko papier i woda. Zużyty i rozdrobniony papier jest gotowany i mielony w celu uzyskania tzw. „miazgi";

25

2. Tak stworzoną masę miesza się w wielkiej wannie z wodą.

3. Następnie przy pomocy drewnianej ramy z siatką wydobywa się/czerpie papier. Każda karta jest wyciskana.

4. W odpowiedniej prasie prasuje się i wyciska arkusze.

5. Każdy arkusz jest ręcznie oddzielany od pozostałych.

6. Karty są odpowiednio zdobione i składane.

Od niedawna w warsztacie ConSol Papier wytwarzane są też świece. Gałąź ta łączy się z produkcją ConSol Glas ponieważ do wytwarzanych świeczników i lampionów wlewa się rozgrzany wosk.

Świece dostępne są w różnych kolorach, zapachach i wzorach. Świece wraz ze świecznikami mogą być na życzenie klienta zapakowane w ozdobne pudełko z papieru czerpanego.

ConSol Office

ConSol Office (ConSol Biuro) to firma, której działalność może być szczególnie warta wdrożenia w Polsce z punktu widzenia rozwoju przedsiębiorczości indywidualnej i przedsiębiorstw socjalnych. ConSol Office oferuje bowiem usługi w zakresie szeroko pojętych prac i zadań biurowych. Firma oferuje pomoc i wsparcie w zakresie prowadzenia biura, obsługi telefonicznej, księgowej, logistycznej (w zakresie zamówień), gromadzenia danych. Obecnie w tym dziale ConSol zatrudnionych jest 45 osób niepełnosprawnych.

W zakresie usług biurowych ConSol Office świadczy usługi kserograficzne do formatu A3, czarno-białe i kolorowe. Wykonuje ulotki, broszury, materiały szkoleniowe. Nagrywa płyty CD i DVD, a także przygotowuje dla nich odpowiednie etykiety i nadruki. W zakres usług kserograficznych w ConSol Office wchodzi też skanowanie i archiwizacja zdjęć. ConSol Office prowadzi również dział zajmujący się wysyłką (w tym rozsyłaniem) materiałów drukowanych. Są one gromadzone, odpowiednio kompletowane, pakowane, przechowywane i przesyłane. W zakres usług ConSol Office wchodzi ponadto obsługa telefoniczna biura w imieniu danej firmy. Obsługiwane są wiadomości e-mail oraz SMS i fax. Taką usługę można zamówić na stałe lub tylko czasowo. Tego typu zdalne biuro pracuje na dwie zmiany od 8:00 do 12:00 i od 13:00 do 17:30. Oferta ConSol Office obejmuje również usługi administracyjno-finansowo-księgowe (np. rozliczenia z kontrahentami czy wypełnianie deklaracji podatkowych), a także zarządzanie bazami danych i dostaw. Warto wskazać ponadto na działalność ConSol Office polegającą na pozyskiwaniu, przetwarzaniu i przekazywaniu zleceń i zamówień. ConSol Office świadczy też usługi w zakresie odbierania i dostarczania przesyłek na obszarze kantonu Zug i w jego sąsiedztwie.

Poza wskazanymi wyżej usługami ConSol Office oferuje sprzedaż artykułów biurowych takich jak tablice korkowe, flipcharty i tablice magnetyczne, markery, pinezki. Znaczna część tych artykułów jest wytwarzana przez osoby niepełnosprawne z innych podmiotów o zbliżonej do ConSol specyfice działalności. Od niedawna ConSol Office oferuje również możliwość wynajęcia sali szkoleniowej i konferencyjnej z odpowiednim wyposażeniem dla 55 osób. W ofercie obejmuje również parking, catering. Wszystko dostosowane jest do potrzeb

osób niepełnosprawnych.

ConSol Bistro

Wspomniany catering jest przygotowywany przez gałąź działalności ConSol – ConSol Bistro, które również dostosowane jest do potrzeb osób niepełnosprawnych i może pomieścić 60 gości. Firma oferuje posiłki według opracowywanego tygodniowego menu. Wybór potraw nie jest zbyt szeroki, ale uwzględnione są w nim zarówno dania mięsne, jak i wegetariańskie. W ConSol Bistro istnieje możliwość spożywania posiłków również na zewnątrz w tzw. „ogródku".

W ConSol Bistro oferowane są zarówno śniadania, jak i przekąski (ciasta), obiady i dania na wynos. Można napić się tam kawy, napojów bezalkoholowych, wina czy piwa. Dla grup powyżej 15 osób istnieje możliwość przedłużenia działalności lokalu w dniach od poniedziałku do piątku.

ConSol Textil

Najnowszą firmą wchodzącą w skład ConSol jest ConSol Textil działająca od stycznia 2009 roku. W ramach ConSol Textil działa warsztat włókienniczy i pralnia. W warsztacie

włókienniczym wytwarzane są produkty tekstylne takie jak np. fartuchy kuchenne, rękawice kuchenne, worki śniadaniowe.

Produkowane są też ubrania wykonane z bawełny, jedwabiu, wełny, poliestru i skóry. Zakład włókienniczy trafia w swego rodzaju niszę, ponieważ wytwarza produkty unikatowe, często

jednostkowe, nierzadko produkowane w krótkich seriach.

ConSol Textil oprócz prac włókienniczych oferuje również kompleksowe usługi pralnicze czyli pranie i prasowanie (ale nie wchodzące w zakres pralni chemicznej). Firmie można zlecić pranie spodni, koszul, kombinezonów narciarskich, obrusów i pościeli. ConSol Textil nie podejmuje się prania ubrań z wełny lub jedwabiu. Oferowane jest także usuwanie szczególnie uporczywych plam. Oferta obejmuje również odbieranie zamówienia od klienta z domu/firmy i dostarczanie prania w ustalonym terminie. Należy zaznaczyć również, że wszystkie produkty wytwarzane w ramach ConSol można nie tylko kupić w siedzibie firmy, ale też zamówić przez internet pod adresem: www.consol.ch/shop. ConSol jest dostawcą dla wielu innych sklepów w całej Szwajcarii.

Kreuznacher Diakonie

Zakłady pracy chronionej oraz reintegracji społeczno-zawodowej Kreuznacher Diakonie (dalej Diakonie) działają pod patronatem Kościoła Ewangelickiego w Niemczech i są organizacjami non-profit. Jednak w naszej analizie skupiamy się raczej na rodzajach działalności niż na dochodowości poszczególnych firm czy organizacji. Jednak obecność na rynku dóbr i usług umożliwia Diakonie osiąganie przychodów niezbędnych do zwrotu kosztów prowadzonej działalności. Ponieważ celem działalności Diakonie jest reintegracja społeczno-zawodowa w zakładach pracy chronionej, osoby niepełnosprawne stanowią 40% kadry. Osoby objęte opieką Diakonie uczestniczą przez dwa lata w szkoleniach zawodowych i wykonują prace w wielu różnych dziedzinach. Następnie, uwzględniając upodobania i umiejętności i predyspozycje osób niepełnosprawnych, przydziela się im zadania np. przy linii montażowej, chałupnictwie czy w usługach.

Zakres prac wykonywanych i usług świadczonych w zakładach pracy chronionej działających przy Diakonie jest bardzo szeroki. Działalność zakładów można podzielić na tę skierowaną do klientów indywidualnych, tę skierowaną do firm i działalność obejmującą zadania związane z zakwaterowaniem i żywieniem.

Produkty i usługi dla klientów indywidualnych

Produkty drewniane

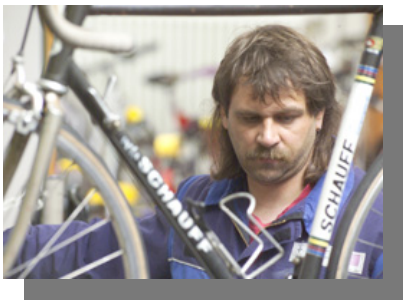
Jedne z zakładów działających w ramach Diakonie (w Meisenheim) zajmuje się produkcją drewnianych artykułów gospodarstwa domowego (np. deski do krojenia chleba, serów) i drobnych mebli (np. półki, skrzyneczki). Produkty te wytwarzane są wyłącznie z lokalnego drewna różnych gatunków (buk, jesion, olcha).

Sklep, serwis i naprawa rowerów

Branżą, w której stosunkowo często działają przedsiębiorstwa społeczne, jest prowadzona 80 km na południowy zachód od Frankfurtu nad Menem sprzedaż, wynajem oraz naprawa rowerów i skuterów. Sklep i serwis działający pod patronatem Diakonie zajmuje się również naprawą przyczep rowerowych, skuterów, wózków dziecięcych i inwalidzkich. Oferowane jest także profesjonalne doradztwo.

Jak wspomniano wyżej, jednym z czynników sukcesu przedsiębiorstw społecznych jest znalezienie odpowiedniej niszy rynkowej. Zakład prowadzony przez Diakonie znalazł taką właśnie niszę. W ofercie znajduje się bowiem sprzedaż i serwis specjalnych rowerów dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Firma na stałe współpracuje z przedsiębiorstwem Draisin (które działa również w Polsce). Rowery są dostosowywane indywidualnie do potrzeb osób niepełnosprawnych, robione „na miarę". Wykorzystanie swego rodzaju niszy rynkowej stanowi także sprzedaż specjalistycznych kół firm: Pfau tech, Hase Liegeräder, Schuhmacher Mechanik.

Sklep i serwis rowerowy w Bad Kreuznach prowadzi również autoryzowaną sprzedaż

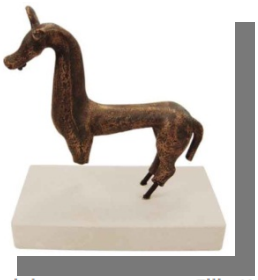
nowych i używanych rowerów i części wielu firm. W ofercie znajdują się ponadto rowery elektryczne. Zakład w Bad Kreuznach zajmuje się również wypożyczaniem rowerów i akcesoriów rowerowych . W ofercie znajdują się rowery trekkingowe, rowery górskie, rowery miejskie i rowery dziecięce, jak również akcesoria, takie jak np. foteliki dziecięce. Należy podkreślić, że zakład współpracuje m.in. z lokalną informacją turystyczną, co prawdopodobnie przyczynia się do wzrostu liczby klientów.

Jubiler

Zakład jubilerski w Asbacher Hütte prowadzony pod patronatem Diakonie oferuje wyroby wykonane z brązu, srebra lub złota i kamieni szlachetnych. Zakres jego działalności jest jednak szerszy. Zakład ten jest oficjalnym producentem replik muzealnych dla różnych niemieckich muzeów. W swoje wyroby zaopatruje zatem muzealne sklepy. Na stronie internetowej organizacji znajduje się liczący 21 stron katalog produktów jubilerskich i rzeźb.

Pielęgnacja samochodu

Poza samą usługą mycia samochodu firma ogłasza się jako mobilna myjnia. Oznacza to, że w momencie, gdy „nie mamy czasu lub nie chce się nam umyć auta" firma oferuje usługę mobilną, tzn. przyjeżdża w ustalone miejsce. W ofercie zawiera się: mycie ręczne samochodu, czyszczenie wnętrza auta, mycie silnika, specjalistyczne czyszczenie (trudne do usunięcia zabrudzenia, specjalne powierzchnie), woskowanie i polerowanie, a nawet wykonanie i opłacenie rocznego przeglądu. Oferta skierowana jest także do firm i instytucji.

Ekologiczna żywność

Wartą wzmianki działalnością prowadzoną pod patronatem Diakonie jest ekologiczne gospodarstwo w Asbacher Hütte. Gospodarstwo zajmuje się ekologiczną hodowlą drobiu. Oznacza to, że wypas odbywa się na otwartym pastwisku.

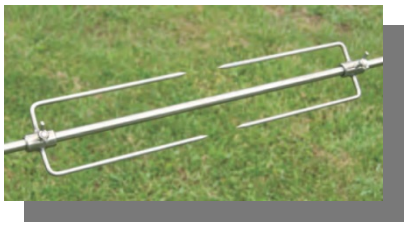
Gospodarstwo oferuje mięso indyków, gęsi, kur, a także kiełbasę drobiową, jaja, makaron, a nawet sery owcze. Produkty można zamawiać przez telefon, faks, a także pocztą elektroniczną. Gospodarstwo, idąc z duchem czasu, oferuje także możliwość zapisania się do newslettera, aby otrzymywać informacje o produktach i ułatwić składanie i realizację zamówień.

Pielęgnacja ogrodów i terenów zielonych

Realizowane w Bad Kreuznach i Meisenheim usługi świadczone są w zakresie architektury krajobrazu, pielęgnacji trawników oraz przycinania krzewów i drzew. Przycinanie trawnika może być wykonywane zarówno na małych, jak i dużych obszarach. Oferowane usługi obejmują ponadto pielenie, podlewanie, a także czyszczenie nagrobków. Usługi te kierowane są również do firm i instytucji. Warto podkreślić, że wszystkie odpady są wyrzucane i usuwane zgodnie z przepisami.

Artykuły do grillowania

Za jedną z najbardziej niszowych i innowacyjnych działalności związanych z produkcją prowadzonych przez firmy zatrudniające osoby niepełnosprawne jest warsztat produkujący grille, brytfanny, garnki do gotowania nad ogniem, szczypce i pogrzebacze, a także mechanizmy regulujące odległość naczynia od ognia, statywy, szpikulce do szaszłyków i wiele innych grillowych akcesoriów. Na stronie internetowej Diakonie dostępny jest katalog produktów[26]. Wszystkie produkty są wytwarzane ze stali nierdzewnej.

„Kącik prezentów"

Wszystkie produkty wytwarzane przez warsztaty Diakonie można zakupić w sklepie w Bad Kreuznach. A zatem: biżuterię wytwarzaną w wyżej wspomnianym warsztacie jubilerskim, rzeźby, a także unikatowe gry edukacyjne, zabawki, artykuły gospodarstwa domowego i przedmioty użytkowe wykonane z drewna, a nawet akcesoria do grillowania.

Sklep z przedmiotami używanymi

Działający w Bad Kreuznach sklep z używanymi rzeczami umożliwia zakup w przystępnej cenie dobrze utrzymanych mebli, ubrań, AGD, urządzeń elektrycznych, książek i wielu innych towarów używanych. Towary pochodzą z darowizn na rzecz sklepu, do składania których Diakonie namawia na stronie internetowej. Znajduje się tam informacja, że darowizna przyczynia się do zachowania miejsc pracy, a także zatrudnienia i/lub

[26] http://bkweb02.kreuznacherdiakonie.de/systemstatic/kdstatic/ekataloge/kirnergrills2012/index.html

przeszkolenia kolejnych osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy, wsparcia osób potrzebujących. Podtrzymanie działalności Diakonie i utrzymanie zatrudniania niesie z sobą także korzyści natury psychologicznej – stabilności psycho-społecznej, samoakceptacji. Tworzy również szanse zawodowego i osobistego rozwoju dla osób niepełnosprawnych. Inną zaletą przekazania darowizny dla sklepu jest ochrona środowiska poprzez redukcję odpadów i przedłużenie korzystania z przedmiotów.

Decluttering mieszkań

Decluttering jest słowem mało popularnym i bywa utożsamiany ze sprzątaniem. Działanie to odnosi się jednak raczej do porządkowania, ale w rozumieniu zarówno przestrzeni fizycznej, jak wirtualnej (np. dysku twardego, poczty e-mail), a nawet osobowości, życiowych nawyków. Oferta Diakonie obejmuje usługi związane z przeprowadzeniem „porządków domowych" mających na celu posortowanie i przejęcie przedmiotów codziennego użytku, których już nie potrzebujemy, a które mogą zostać użyte jeszcze przez inne osoby. Przedmioty te trafiają do prowadzonego przez Diakonie sklepu z przedmiotami używanymi. Jest to oferta bardzo nietypowa i pewnie trudno przyswajalna obecnie w polskiej rzeczywistości, aczkolwiek może się okazać przyszłościowa.

Produkty i usługi dla firm

Poza wspomnianymi wcześniej usługami związanymi z pielęgnacją samochodów czy terenów zielonych, skierowanymi zarówno do klientów indywidualnych, pod patronatem Kreuznacher Diakonie działają również inne zakłady oferujące swoje usługi i produkty głównie firmom. Gałęzie tej działalności są następujące:

- laboratorium analiz gleby,
- konfekcjonowanie i przepakowywanie,
- montaż,
- drukarnia,
- usługi pocztowe,
- obróbka drewna,
- produkcja urn.

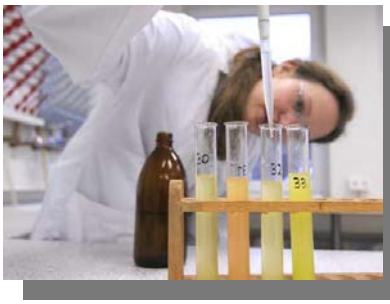
Laboratorium analizy gleb

Niestandardową działalnością realizowana w ramach Diakonie, skierowaną do przedsiębiorstw jest laboratorium analizy gleb w Bad Sobernheim. Prowadzenie badań gleby umożliwia – co zaznacza laboratorium na swojej stronie internetowej – ocenę rentowności użytków rolnych. W celu prowadzenie analizy zatrudniono oczywiście wykwalifikowaną kadrę składającą się m.in. z magistrów inżynierów kierunku rolnictwo. Na stronie

internetowej udostępnione są do wglądu certyfikaty poświadczające jakość wykonywanych w laboratorium badań.

Warto podkreślić, że poza wynikami przeprowadzonych analiz zleceniodawca otrzyma

również rekomendacje dotyczące nawożenia gleby na okres do trzech lat. Posiadanie takich informacji umożliwia wykorzystanie nawozów w sposób optymalny, dzięki czemu gospodarstwo może zwiększyć efektywność produkcji rolnej. Laboratorium oferuje nie tylko samo badanie, ale także pobranie próbek, zgodnie ze sztuką, a zatem niweluje się błąd zlecającego polegający na nieumiejętnym pobraniu próbek gleby. Rozwiązanie takie stanowi także oszczędność czasu zleceniodawcy. Wyniki badań wraz z rekomendacjami dostarczane są po 10-12 dniach.

Pakowanie i konfekcjonowanie

W dziedzinie pakowania i konfekcjonowania Diakonie ma ponad dwudziestoletnie doświadczenie. Z tych usług korzystają zarówno firmy z branży spożywczej, jak i farmaceutycznej, a także dostawcy dla domów towarowych czy nawet przemysłu motoryzacyjnego. Usługi pakowania i konfekcjonowania realizowane są w pięciu różnych lokalizacjach, dzięki czemu minimalizuje się ryzyko niedostarczenia zamówienia.

Montaż

Warsztat Diakonie w Meisenheim zajmuje się m.in. montażem elementów dla dostawców z branży motoryzacyjnej. Montaż dotyczy łączenia półfabrykatów metalowych i z tworzyw sztucznych, a także zakładania plomb na łączenia oraz umieszczanie zaślepek. Usługi montażowe dotyczą też dostarczania kabli do silników elektrycznych, a także montowania okuć, uchwytów, zawiasów dla producentów okien. Poboczną działalnością jest drukowanie i sporządzanie dokumentów dotyczących urządzeń.

Elektroniczne przetwarzanie danych i poligrafia

Oferta kierowana jest do klientów indywidualnych i firm. Elektroniczne przetwarzanie danych dotyczy zarówno pracy na dostarczanych plikach aplikacji takich jak: MS Office 2003, Adobe PhotoShop, InDesign, Illustrator, Acrobat, Pagemaker, a także w formatach TIFF i PDF. Usługi w tym zakresie obejmują również tworzenie kopii zapasowych danych i systemu, które przechowywane są w sposób bezpieczny i poufny.

Usługi poligraficzne dotyczą druku plakatów, ulotek, jak i oprawy dokumentów, cięcia, zszywania, laminowania, kserowania. Istnieje możliwość zamówienia papeterii, wizytówek, a także kartek okolicznościowych. Zakład ten oferuje druk cyfrowy i offsetowy.

Mailing

Mailing, czyli odbiór i obsługa korespondencji, oferowany jest również we wszystkich pięciu miejscowościach, w których działa Diakonie. Z usług mailingowych Diakonie w celach realizacji działań promocyjnych korzystają szczególnie małe i średnie przedsiębiorstwa. Obsługa jest kompleksowa, od wydrukowania do dostarczenia przesyłek. Całościowość usług wynika z możliwości łączenia kilku gałęzi działalności – tu: mailingu oraz drukarni i usług przetwarzania danych.

Obróbka drewna

Obróbka drewna stanowi usługę, która jest również kompatybilna z opisaną wyżej usługą produkcji drewnianych przedmiotów codziennego użytku. W zakres usług wchodzi też podwykonawstwo, możliwość wynajęcia firmy do prac związanych z cięciem drewna. Dobrze wyposażona stolarnia obok usług dotyczących montażu, sortowania i pakowania produkowanych elementów stanowi o kompleksowości oferty.

Produkcja urn

Katalog urn dostępny na stronie internetowej[27] Kreuznacher Diakonie wskazuje na wysoki stopień specjalizacji i profesjonalizacji zakładu w Bad Sobernheim w tym zakresie. Dostępne wzory skierowane są zarówno do odbiorców będących chrześcijanami, jak również imitujące wzornictwo celtyckie czy starożytne. Dostępne są nawet urny dla zwierząt domowych. Urny wykonywane są z różnych materiałów – z kamienia, metalu i tworzyw sztucznych.

Zakwaterowanie i wyżywienie

W ramach usług świadczonych w zakresie zakwaterowania i wyżywienia przedsiębiorstwa działające pod patronatem Kreuznacher Diakonie prowadzą pensjonat w Bad Kreuznach i 3 restauracje/kawiarnie (w Bad Kreuznach, Simmern/Hunsrück i w Kirn).

Restauracja Café Antik oferuje głównie potrawy kuchni regionalnej. Oferowane są zarówno dania śniadaniowe, jak i obiadowe, a także przygotowywane według tradycyjnych przepisów i przy użyciu naturalnych składników domowe wypieki. Obiad można zjeść w relatywnie przystępnej cenie – od 3,5€ do 5,5€. Okresowo organizowane są ponadto dni tematyczne, podczas których oferowane są sezonowe i regionalne specjały. W celu wzięcia udziału w takim wydarzeniu należy wcześniej zgłosić rezerwację. W ofercie znajdują się również napoje ciepłe i zimne, w tym alkoholowe. Istnieje też możliwość zrealizowania prywatnego przyjęcia (do 50 osób), a także skorzystania z doradztwa pracowników Café Antik.

Kawiarnia znajdująca się w Simmern/Hunsrück działa na terenie zlokalizowanej tam kliniki i oferuje gorące napoje, przekąski i wypieki, jak i prasę, książki czy artykuły drogeryjne. Café Jahnstraße jest również lokalem działającym na terenie placówki medycznej – szpitala w Kirn. W zamyśle założycieli ma być jednak nie tylko stołówką, w której pacjenci mogą zjeść ciasto i wypić kawę, ale także stać się miejscem kojarzonym z wydarzeniami kulturalnymi, szczególnie w miesiącach zimowych.

[27] http://www.kreuznacherdiakonie.de/Produkte-Services/Produkte-Dienstleistungen-fuer-Unternehmen/Urnen/

Podsumowanie

Wspomniane we wstępie spółdzielnie socjalne funkcjonujące w północnych Włoszech „stały się istotnym elementem lokalnej gospodarki"[28]. Dane dotyczące Włoch i innych państw członkowskich Unii Europejskiej wskazują, że działalność spółdzielni socjalnych osób niepełnosprawnych wymaga zindywidualizowanego podejścia uwzględniającego specyfikę społeczno-kulturową i formalno-prawną każdego ze społeczeństw, a nawet (o czym świadczy przypadek Włoch[29]) regionalną.

Polityka i ustawodawstwo rządów faworyzujących osoby z niepełnosprawnościami zaczyna być krytykowana. Tego typu działania są nie tylko obciążające dla budżetów państw i jednostek samorządu lokalnego. Faworyzujące działania rządów krytykowane są także przez część środowisk zajmujących się wsparciem osób niepełnosprawnych. Postawa tych ostatnich wynika z faktu, że działania te często ograniczają się do „nałożenia klosza", który de facto uniemożliwia reintegrację społeczną i aktywizację zawodową w szerszym, np. lokalnym wymiarze. Jednakże nie ulega wątpliwości, że spójnie funkcjonujący system wsparcia osób niepełnosprawnych jest istotnym elementem społeczeństwa solidarnego oraz odpowiedzialnego. Niezbędnym elementem jego funkcjonowania może być idea społecznego porozumienia/partnerstwa na rzecz gospodarki społecznej, która ma potencjał, by stać się korzystnym rozwiązaniem dla sektora publicznego, prywatnego oraz pozarządowego.

Dowodem na konieczność dopasowania działań do specyfiki poszczególnych państw są już istniejące zróżnicowane sposoby zapobiegania wykluczeniu społecznemu i zawodowemu osób niepełnosprawnych. We Włoszech dla spółdzielni socjalnych przewidziane są ulgi podatkowe, dofinansowania i kontraktowanie zleceń. W Korei[30] (podobnie jak w Polsce) prawo nakazuje zatrudnianie osób niepełnosprawnych, a w przeciwnym razie przedsiębiorstwo musi uiszczać opłaty, które przeznaczane są w większości na działania rehabilitacyjne, a także na rzecz przedsiębiorstw społecznych. W Niemczech[31] państwo wyrównuje pensje płacone osobom niepełnosprawnym, a także udziela dotacji na rzecz tworzenia przedsiębiorstw społecznych. Wyniki finansowe i pozafinansowe działalności przedsiębiorstw społecznych wskazują na konieczność wypracowania regulacji prawnych określających ich funkcjonowanie.

[28] Richard Warner, James Mandiberg, *op.cit.* s. 1490.
[29] W innych regionach Włoch tego typu podmiotów gospodarczych jest stosunkowo niewiele. Za: Richard Warner, James Mandiberg, *op.cit.* s. 1490.
[30] Por. Richard Warner, James Mandiberg, *op.cit.* s. 1490.
[31] *Ibidem*, s. 1490-1491.

We wstępie opracowania Międzynarodowej Organizacji Pracy „Disability in the workplace: Company practices" z 2010 roku czytamy: „Wiele firm zdaje sobie sprawę z tego, że osoby niepełnosprawne[32] są wydajnymi, godnymi zaufania pracownikami, którzy wnoszą wiele korzyści dla miejsca pracy. Zróżnicowanie siły roboczej, w tym osób niepełnosprawnych jest postrzegane jako ważne. Niektóre firmy angażują się w rozwijanie, ulepszanie produktów i usług skierowanych do osób z niepełnosprawnościami, ich rodzin i przyjaciół. Część firmy poświęca znaczną uwagę osobom niepełnosprawnym i wraz z pracownikami i społecznością lokalną angażują się w działania na ich rzecz"[33]. Z taką sytuacją mamy do czynienia również w Polsce. Część pracodawców wskazuje właśnie na rzetelność i lojalność pracowników z niepełnosprawnościami.

Poza wymiernym sukcesem gospodarczym przedsiębiorstwa społeczne zatrudniające osoby niepełnosprawne dzięki własnej działalności i uczestnictwu na rynku produktów i usług wspierają także działania na rzecz polityki zatrudnienia. Pełnią również ważną rolę rehabilitacyjną dla osób niepełnosprawnych i wpływają na wzrost świadomości społecznej dotyczącej sytuacji osób niepełnosprawnych i ich życia w społeczności.

Na świecie istnieje również wiele „zwykłych" firm, które działają na rzecz osób niepełnosprawnych, tworzą im miejsca pracy, opracowują specjalne produkty i dostarczają specyficzne usługi. Międzynarodowa Organizacja Pracy w swoim opracowaniu opisuje działalność następujących firm: Accor, Carrefour, Cisco, Delta Holding, Dow, Ernst & Young, Fast Retailing, Grundfos, Honda Motor, IBM, Kyobo Life Insurance, Manpower, Marks & Spencer, Microsoft, MphasiS, Nokia, Samsung Electro-Mechanics, Sodexo, Sony, Telefónica, Telenor, Telstra, Walgreens, Westpac, Wipro. Należy podkreślić jednak, że wprawdzie część z tych firm oferuje setki miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnościami, ale udział tych osób wśród wszystkich pracowników firmy często stanowi mniej niż 1%. Na przykład firma Accor Group[34], właściciel sieci hoteli z siedzibą we Francji, w 2009 roku zatrudniała 150 tys. pracowników. W tym samym roku zatrudniała ok. 500 osób z niepełnosprawnościami (0,3% ogółu pracowników). Firma Honda Motor[35] w 2009 zatrudniała 177 tys. pracowników, w tym 986 osób niepełnosprawnych (0,6%). W samej Japonii osoby niepełnosprawne pracujące w Honda Motor stanowiły 2% pracowników. Firma Samsung Electro-Mechanics[36] realizowała m.in. szkolenia zawodowe dla osób niepełnosprawnych, w wyniku których zatrudniono 148 osób (na świecie w oddziałach firmy

[32] Dosłownie „osoby z niepełnosprawnością", co – zdaniem niektórych - wydaje się określeniem mniej pejoratywnym, gdyż nie wskazuje „jaka" ta osoba jest, tylko raczej „z czym" się boryka. W naszym opracowaniu będziemy stosować oba określenia wymiennie.

[33] *Disability in the workplace: Company practices*, ILO, 2010, s. 1.

[34] *Ibidem*, s. 5.

[35] *Ibidem*, s. 29.

[36] *Ibidem*, s. 56.

pracuje 19,86 tys. osób – 0,7% niepełnosprawnych). Firma Sodexo[37] również z siedzibą we Francji, zatrudniała 380 tys. pracowników, w tym 600 osób niepełnosprawnych (0,15%).

Dane te nie mają na celu deprecjonowania znaczenia tworzonych przez te korporacje miejsc pracy. Firmy te realizują także wiele zadań w ramach działań z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu. Istotne jednak jest wskazanie, że osoby niepełnosprawne mogą stanowić znaczący odsetek kadry firmy, a czasem nawet większość i działać na powszechnym rynku dóbr i usług w sposób konkurencyjny, a także wykorzystywać nisze rynkowe. Przedsiębiorstwa współtworzone przez osoby niepełnosprawne mogą być nie tylko skuteczną formą rehabilitacji, ale także aktywnym i efektywnym uczestnikiem życia gospodarczego.

[37] *Ibidem*, s. 59.

Załącznik 1.

Lista produktów wykonywanych i usług świadczonych przez zakłady pracy chronionej w Polsce[38].

Usługi	Produkty
administrowanie obiektami	akcesoria do mebli kuchennych
archiwizacja danych	akcesoria do zabudów specjalnych
autoholowanie pojazdów	akcesoria malarskie
badania laboratoryjne	akcesoria meblowe i inne
badania psychologiczne - doradztwo zawodowe	akcesoria samochodowe
badania radiologiczne klatki piersiowej	akcesoria szczotkarskie
badania rentgenowskie z dojazdem	akcydensy
badania USG	akumulatory
blacharstwo	aplikacje biznesowe
budowlane	apteczki
cash processing	apteczki
catering i żywienie zbiorowe	armatura wodna i pianowa
centrum obróbcze CNC	art. BHP
cięcie i gięcie blach	art. elektrotechniczne
cięcie laserem	art. monopolowe
cynkowanie elementów miedzianych i stopów miedzi	art. ortopedyczne
cynkowanie elementów stalowych	art. piśmiennicze
czyszczenie pierza	art. reklamowe
delegowanie pracowników do komisji rehabilitacyjnych	artykuły BHP
detektywistyczne	artykuły biurowe
dezynfekcja, dezynsekcja, deratyzacja	artykuły kolekcjonerskie
diagnostyka i naprawa samochodów	artykuły kołodziejskie
dorabiania nietypowych elementów i części zamiennych	artykuły metalowe
dorabianie szczotek do maszyn	artykuły pamiątkarskie
doradztwo	artykuły przemysłowe
doradztwo dla ZPCH w zakresie ZFRON	artykuły szkolne
doradztwo technologiczne	artykuły żelazne
doradztwo unijne	autotransformatory
doradztwo zawodowe - osoby niepełnosprawne w ZPCH	baterie
dotacje i fundusze unijne	bezazbestowe okładziny cierne
drażerowanie	bezglutenowe środki spożywcze
drukowanie	bębny do nawijania kabli
dystrybucja	bielizna
działalność hotelarska	bielizna szpitalna
dźwiękowe systemów ostrzegawcze	biomasa
eksploatacja i konserwacja elektronicznych systemów zabezpieczania	biopaliwa

[38] www.zpchr.pl, dane z 22 marca 2012.

formy wtryskowe	blachy
frezowanie	bluzki damskie koszulowe
gięcie	bombki
gięcie rur	butelki
gospodarka odpadami	butelki plastikowe
gps	butelki wielowarstwowe
hafciarstwo	buty
handel elegancką odzieżą damską	centrale telefoniczne
handel hurtowy	ceramiczne okładziny cierne
hotelarskie	cewki, komutatory, nagrzewnice
imprezy	chemia budowlana
informatyczne	chemia gospodarcza
instalacje gaśnicze wodne, gazowe	choinki sztuczne
instalacje monitorujące	chrupki
instrukcje przeciwpożarowe	ciągniki i maszyny rolnicze
internetowe	coex
introligatorskie	combi-bag
kadrowo płacowe	czajniki
kaletnictwo	czapki szaliki lub swetry
konfekcjonowanie	czekolady
konsultingowe	czepki kąpielowe
kontrole i naprawa sprzętu przeciwpożarowego	części do samochodów ciężarowych
konwoje wartości	części zamienne do ciągników
krawiectwo	czujniki
księgowo finansowe	dekoracje świetlne
lakiernictwo	deski do prasowania
lakierowanie farbami proszkowymi	dętki do piłek
laserowe wykrawanie blach	diamentowe tarcze szlifierskie
lecznictwo	DIN 13164
malowanie proszkowe	dłuta do dłutarek oscylacyjnych
medyczne	dodatki do żywności
mieszalnia lakierów samochodowych	domki letniskowe
monitoring systemów alarmowych	doniczki
monitoring wizyjny	draże w czekoladzie
monitoring wizyjny	druki
monitorowanie obiektów stacjonarnych	drzwi i okna drewniane
monitorowanie pojazdów	drzwi przeciwpożarowe
montaż dźwigników	dyplomy
montaż rowerków dziecięcych	dźwigniki diagnostyczne
montaż systemów alarmowych	dźwigniki samochodowe obsługowe
montaż układów elektronicznych	eko-energia
montaż urządzeń elektronicznych i elektrotechnicznych	elektryczne ogrzewacze pomieszczeń
montaż wyrobów przeznaczonych do instalacji gazowych	elementy ciągnione
nadruki fleksograficzne	elementy tłoczone
nadruki na opakowaniach	elementy zgrzewane
najmy	etykiety samoprzylepne

naprawa form i narzędzi	faksy
naprawa i konserwacja wag	farby
narzędziowe	fartuchy
niklowanie	fasola
noclegowe	filtry do odkurzaczy
obsługa techniczna obiektów	filtry do półmasek
obróbka plastyczna	filtry przemysłowe
obróbka plastyczna metalu	foldery
obróbka rur stalowych	folie
obróbka skrawaniem	frezy do złącz klinowych oraz inne kształtowe
obróbka szkła	frezy jednoostrzowe HS
obsługa administracyjna obiektów	frezy tarczowe i trzpieniowe
obsługa central telefonicznych	frezy trzpieniowe czołowe do ozdobnych frezowań
obsługa pieców co	fronty meblowe
ochrona fizyczna przedsiębiorstw	galanteria budowlana
ochrona osób i mienia	galanteria drzewna
ochrona techniczna	galanteria papiernicza
odśnieżanie	galanteria skórzana
odzysk tworzyw sztucznych	galanteria z parafiny
opiniowanie dostosowania miejsc pracy niepełnosprawnych	gaśnice
organizacja imprez integracyjnych	gaśnice
organizacja imprez okolicznościowych	głowice do wiertarek
ostrzenie narzędzi z ostrzami HW i HS	GPS
oznakowanie przeciwpożarowe	granulaty parafinowe
paczkowanie artykułów sypkich	groch łuszczony i cały
paczkowanie serów żółtych	grzejniki
pakowanie	herbata
piaskowanie	hydranty
pielęgnacja zieleni	hydranty wewnętrzne
podręczny sprzęt przeciwpożarowy	instalacje odgromowe
pokrycia galwaniczne	kable i przewody
poligraficzne	kalendarze
porządkowo-czystościowe	kalesony
pośrednictwo handlu ze wschodem	kamizelki ostrzegawcze
praca tymczasowa	kanistry
prace montażowe	karnisze
praktyka lekarska	kartony klejone lub zszywane
pralnicze	kartony skrzydełkowe
produkcja bielizny szpitalnej	kartony sztancowane
produkcja mebli	kartony teleskopowe
produkcja mebli tapicerowanych	kasetony informacyjne
produkcja metalowa	kasza gryczana
produkcja odzieżowa	kasza gryczana prażona
produkcja odzieży ochronnej	kasza jęczmienna
produkcja odzieży wierzchniej	kasza manna

produkcja skarpetek i rajstop na specjalne zamówienia	klamki
produkcja sprężyn	klapy oddymiające
produkcja szczotek technicznych	klucze rowerowe
produkcja wyrobów kaletniczych	kołdry
profesjonalne niszczenie dokumentów	kołki rozporowe
profilaktyka chorób płuc	komplety oświetleniowe
projektowanie i wykonawstwo opakowań	komputery
projektowanie mebli	konfekcja
projektowanie sklepowych systemów sprzedaży	konstrukcje stalowe
projektowanie systemów alarmowych	kontenery
przeglądy i remonty dźwigników	koperty papierowe
przepisywanie tekstów	kopiarki
przetarcie surowca tartacznego	koronki i świdry wiertnicze
przetwórstwo tworzyw sztucznych	korytka instalacyjne
przetwórstwo zbóż	kosmetyczki
przychodnia specjalistyczna	kosmetyki
regeneracja głowic wieloostrzowych	kosze na śmieci
regeneracja narzędzi do obróbki drewna	kosze składane
regeneracja oszczotkowania	koszule męskie
regeneracja pełna frezów nasadzanych i trzpieniowych	kufajki
regeneracja szczotek technicznych	kurtki
rehabilitacyjne	lampy
reklama planszowa i plakatowa	lawety
reklama wydawnicza	listki waflowe w czekoladzie
reklamowe	listwy oszczotkowane
remonty silników	lustra
remotnowe	ławki
renowacja mebli tapicerowanych	łączniki do drewna
rewizorskie	łączniki krańcowe
rozminowywanie	łożyska
rozrywka	makarony
RTG	maskotki reklamowe z logo zleceniodawcy
salon odnowy biologicznej	maszynki do nabijania tytoniu
serwis sprzętu audio-video	maszyny do odlewnictwa ciśnieniowego
serwis sprzętu komputerowego	meble
serwis techniczny	meble biurowe
sieci komputerowe	meble domowe
składowanie akt	meble hotelowe
spawanie	meble kuchenne
spawanie aluminium	meble medyczne
spawanie elektryczne	meble metalowe
spawanie i lutowanie płomieniowe, elektryczne i indukcyjne	meble ogrodowe
spedycja	meble sklepowe
sprzedaż automatów hafciarskich	meble socjalne
sprzedaż hurtowa odzieży i obuwia	meble szklane

stolarskie	meble tapicerowane i stolarskie
suszenie tarcicy	mechanizmy napędowe
systemy klimatyzacyjne	miotły
systemy komputerowe	miotły ze słomy sorgho
systemy kontroli dostępu, kontroli pracy	monitoring wizyjny
systemy monitoringu komputerowego	mydło
systemy oddymiania	nabiał
systemy oddzieleń przeciwpożarowych	nadstawki na palety EUR
systemy przywoławcze	nadwozia samochodowe
systemy sygn. włamania	napoje
systemy sygnalizacji i lokalizacji wycieków	narzędzia budowlane
systemy sygnalizacji napadu i włamania	narzędzia mocujące
systemy sygnalizacji pożaru	narzędzia z metalu
systemy telewizji przemysłowej (CCTV)	nasiona lnu
szczotkarskie	nici chirurgiczne niewchłanialne
szkolenia ISO i HACCP	nity rurkowe tłoczone
szkoleniowe	noże do toczenia drewna
szlifowanie	noże profilowe do wałów strugarskich
szlifowanie cylindrów wałów	obicia tapicerskie do mebli
szwalnicze	obrusy
szycie	obudowy metalowe
szycie kołder	obudowy z tworzywa termoutwardzalnego
szycie odzieży damskiej: spódnice, sukienki, bluzki	obuwie robocze i ochronne
ślusarskie	ocieplacze
teleinformatyczne	odblaski
telewizja przemysłowa	odstraszcze gryzoni
terapia wspomagająca pracę	odzież
tkactwo	odzież i obuwie robocze
tłoczenia i wycinania na prasach	odzież ochronna
tłumaczenia	odzież robocza
toczenie	odzież specjalistyczna
transport	ogrzewacze gazowe
transport i logistyka produktów nabiałowych i ogólnospożywczych	okna i drzwi z PCV i AL.
transport i montaż mebli	okucia budowlane
transport międzynarodowy	okucia do skrzyń wojskowych
turystyczne	okucia meblowe
tworzenie aplikacji	opakowania
tworzenie indywidualnych programów rehabilitacyjnych	opakowania kartonowe
tworzenie służb rehabilitacyjnych w ZPCH	opakowania plastikowe
ubezpieczenia	opakowania plastikowe
usługi agencji celnej	opakowania z drewna
usługi na wtryskarkach	opakowania zbiorcze i jednostkowe
usługi narzędziowe	opakowania-folie
usługi pakowania	opakowanie
usługi parkingowe	opakowanie wielowarstwowe

usługi pomocnicze	opakowanie z tworzywa sztucznego
usługi specjalistyczne	oprawki metalowe i z tworzyw sztucznych do lamp oświetleniowych
usługi ślusarskie	oprawki z gwintem E 40
usługi z zakresu medycyny pracy	oprogramowanie
utrzymanie czystości	orzechy w czekoladzie
utrzymanie terenów zewnętrznych	osłonki dla przemysłu mleczarskiego i mięsnego
utrzymywanie terenów zewnętrznych	osłony gazowe
wdrażanie HACCP	osprzęt elektroinstalacyjny
wdrażanie ISO 9001:2000	osprzęt i części rowerowe
wdrażanie systemów zarządzania	owoce kandyzowane w czekoladzie
wiercenie	palety 1/2 EUR
własna sieć handlowa	palety drewniane
wspomaganie procesami zarządzania	papierosy
wycieczki	paski skórzane
wykonawstwo artykułów galanterii ozdobnej	pasta BHP
wykonawstwo form do produkcji wyrobów styropianowych	patelnie
wykonawstwo zabezpieczeń przeciwpożarowych	pędzle
wykrojniki i tłoczniki do blach	pieczywo
wylewanie uszczelki poliuretanowej na elementach	pieluchy
wymiana zużytych ostrzy	pierścienie i zaślepki do rur preizolowanych
wynajem i dzierżawa nieruchomości	plakaty
wynajem i serwis odzieży ochronnej	platformy pomocy drogowej
wynajem i serwis odzieży pracowniczej	plecaki
wynajem maszyn i urządzeń	plecaki szkolne
wynajem powierzchni biurowych i magazynowych	płatki jęczmienne
wynajem pracowników pomocniczych	płatki owsiane
wynajem sal konferencyjnych	płatki pszenne
wypoczynkowe	płatki żytnie
wyposażanie biur i hoteli	płyn do spryskiwaczy
wytłaczanie i rozdmuch folii	pochodnie
zabezpieczanie i pielęgnacja powierzchni płaskich	podkolanówki
zabiegi rehabilitacyjne	podłogi
zabiegi stomatologiczne	podnoski do butów
zarządzanie nieruchomościami	podnośniki do kanapo-tapczanów
zarządzanie zasobami ludzkimi	podstawy wanien i brodzików
zgrzewanie folii	poduszki
	poduszki ogrodowe i na krzesła
	pojemniki
	pojemniki metalowe
	pokrycia dachowe
	połączniki
	pompki rozpylające
	pończochy
	pościel

	półmaski filtrujące
	prażynki
	produkcja szczotek
	produkty dla gastronomii
	produkty sypkie
	przekaźniki
	przełączniki
	przerywacze
	przetwory
	przewody elekto-energetyczne
	przewody głośnikowe
	przewody paliwowe i hamulcowe do samochodów
	przewody przyłączeniowe
	przewody samochodowe
	przewody spiralne
	przewody telekomunikacyjne
	przewody wielożyłowe
	przyciski
	przyciski sterownicze
	pudełka
	pułapki na gryzonie
	rajstopy
	reflex
	regały
	regały metalowe
	regulatory napięcia
	ręczniki
	rękawice robocze
	rolety
	rowery
	rozdzielnie elektryczne
	rozłączniki
	rurki instalacji do urządzeń chłodniczych
	rurki instalacji gazowej
	rurki waflowe
	rury
	rury wiertnicze
	rynny
	samochody dostawcze i ciężarowe
	saszetki
	saszetki i portfele
	schody
	segmenty ogrodzeniowe
	sejfy gabinetowe
	sejfy kasjerskie
	sery
	siatki

	siedziska audytoryjne
	silniki
	skarpetki
	skrzynie ładunkowe
	skrzynki
	skrzynki gazowe
	skrzynki hydrantowe
	słodycze
	smoczki
	sorbent zanieczyszczeń ropopochodnych
	sorbenty
	spodnie robocze
	sprzęt i aparatura medyczna
	sprzęt komputerowy
	sprzęt ochronny
	sprzęt ortopedyczno-rehabilitacyjny
	sprzęt pożarniczy
	stojaki do sprzętu elektroakustycznego
	stojaki i wózki do butli gazowych
	stolarka
	stoły i ławy piwne
	styczniki
	suvipack
	suwary
	systemy CRM
	systemy ERP
	systemy kontroli dostępu
	systemy sygn. włamania
	systemy sygnalizacji pożaru
	szafki BHP
	szafki ochronne na gaśnice
	szafy aktowe
	szafy i regały biurowe
	szafy komputerowe
	szafy metalowe
	szafy oświetleniowe
	szafy sterownicze
	szafy żaluzjowe
	szampony do włosów
	szczotki gospodarcze i kosmetyczne
	szczotki myjni mechanicznych
	szczotki specjalne
	sztućce jednorazowe
	ściągacze transportowe
	ścierki
	śliwki oblewane czekoladą
	ślusarka aluminiowa
	śpiwory

	śpiwory o różnorodnym wypełnieniu
	środki czystości
	środki dezynfekcji i sterylizacji
	świece
	świeże warzywa i owoce
	tablice ostrzegawcze
	tacki
	tarcica
	tarcze i krążki polerskie
	tarcze i przyłbice spawalnicze
	teczki i dyplomatki
	telefony
	torby
	torby podróżne
	torby reklamowe
	torebki damskie
	tornistry
	trójkąty ostrzegawcze
	trumny
	trzewiki
	tuleje
	tworzywa sztuczne
	tytoń
	ubrania robocze
	uchwyty wiertarskie
	umundurowanie wojskowe
	uszczelki
	wagi
	walizy (również wózki)
	wciągarki
	węgiel drzewny
	wiaty
	wiertła do wiertarek oscylacyjnych HS
	wiertła puszkowe HW
	wieszaki
	więźby dachowe
	wina
	włókniny filtracyjne
	woda demineralizowana
	worki na śmieci
	wszywki żakardowe i drukowane
	wycieraczki
	wykonawstwo zabezpieczeń przeciwpożarowych
	wyłączniki
	wyłączniki przeciwpożarowe
	wyposażenie do opakowań
	wyroby dla branży ogrodniczej
	wyroby elektrotechniczne

	wyroby hutnicze
	wyroby powroźnicze
	wyroby styropianowe
	wyroby szczotkarsko-pędzlarskie
	wyroby włokninowe
	wyroby wtryskowe
	wyroby z drewna
	wyroby z tworzyw sztucznych
	zabawki
	zabawki pluszowe
	zamki i kłódki
	zamocowania dla budownictwa
	zapalniczki
	zasłony
	zawiasy
	zbiorniki paliwa i odgazowujące
	zbiorniki spłukujące
	zestawy frezów HW i HS
	zestawy pierwszej pomocy
	złącza diodowe
	złącza i nakrętki
	złącza kablowe
	złącza kablowo-pomiarowe
	złączki gwintowe
	złączki i osprzęt do złączek
	znaki ewakuacyjne
	znicze nagrobne
	żabki do firan
	żarówki choinkowe
	żywność